

РАЙСЬКИЙ САД АНДРАЩУКА

Валентина БРЯЗГУНОВА

Кожен чоловік має за своє життя зробити три обов'язкові речі: посадити дерево, народити сина і збудувати дім. Хтось встигає все це всього за кілька десятиків років, а комусь за весь вік не вдається дійти до вершини омріяного щастя. 36-річний Олександр Андращук живе, випереджаючи час. Має двох синів і приватний розсадник, рослини з якого квітнуть і плодоносять по всій Україні, і гарний дім він неодмінно збудує, ось лише захистить кандидатську дисертацію. Планує молодий чоловік зробити це нинішнього року. Та й у найголовнішому місці на Землі – у батьківському саду на Закарпатті – росте понад двісті сортів дерев, виплеканих руками Олександра. На рахунок молодого вченого – чимало здобутків: він вивчає й інтродукує (адаптує до місцевих умов) яблуні, сливи, груші, абрикоси, вишні, горіхи, виноград. У його розсаднику – понад 20 тисяч саджанців плодово-ягідних дерев і кущів, 60 сортів троянд. Воістину райський сад!

Адже у нас такі сприятливі для садівництва умови – від Вінниччини до Криму. І почула невтішну відповідь: "Не скоро. Може так статися, що головним імпортером саловини до України невдовзі стане сусідня Білорусь, яка має президентську програму підтримки розвитку цієї галузі. Там держава інвестує великі кошти у садівництво, укладає контракти на вирощування посадкового матеріалу із власниками сільгоспідприємств та повністю викуповує його. Тому білоруси масово скуповують саджанці у нас та поляків. До мене їдуть за товаром аж із Таджикистану. А українські бізнесмени не поспішають вкладати гроші у сад, бо вони воліють мати миттєвий прибуток. Краще посіють зернові чи цукрові буряки й через кілька місяців зберуть урожай. А яблуня, звісно, через рік гроші не поверне. Та й ризик чималий: то заморозки, то хвороби, то шкідники. У Польщі, звідки ми масово імпортуємо саловину, це все заздалегідь прораховують, створили необхідні інфраструктури та технології, тому й справедливо вважають: тільки ледачий може втратити у такій вигідній справі як садівництво.

На яблуні – 15 сортів

Сашко з дитинства цікавився квітами, фруктовими деревами, кактусами. Якось запитав у бабусі на Подільщині красний кактус, і невдовзі такий вазон завів на підвіконні і в його кімнати у Ясінях. Радів і мріяв: "От би мені дістати саджанці істинних кактусів, виведених американцем Лютером Бербанком".

Селище Ясіня, в якому народився й виріс Олександр, розташоване на висоті 740 метрів над рівнем моря, і у цій місцині прижилися тільки деякі сорти яблунь, груш та слив, тоді як у райцентрі Рахів, всього за якихось 30 кілометрів від нього, навіть виноград вирощують. Хлопчик дуже влюбовався в полтавські вишні – соковиті і солодкі, наче мед, і не міг второпати, чому вони не родять у його краї. Власне, як і горіхи та виноград, які цвітуть, але не дають зав'язі. І він вирішив виправити таку природну несправедливість. Розумів, що справа ця непроста, тому після закінчення школи, не вагаючись, вступив до Уманського сільськогосподарського інституту. Чому так далеко подався? Бо товариш по футбольній команді, котрий там навчався, розповів, що саме в цьому навчальному закладі чи не найкращий в Україні плодово-ягідний факультет. І поступово у Ясінях завітвали й почали плодоносити екзотичні сорти фруктових дерев, про які до цього тут і не чули. Найбільшим успіхом початкувача селекціонера став виноград, привезений із Умані й акліматизований у нових умовах. Щоправда, його ягоди виявилися кислими, та для юнака вони стали першою і найсолодшою перемогою. А невдовзі під вікном батьківської хати доспіли волоські горіхи, всього з десяток, та для Ясіня такий урожай був рекордним. Не вистачало яблуньок, щоб прищеплювати на них пагіні нових сортів, і Олександр нічого іншого не залишалося, як експериментувати всього на кількох деревах. Отож, невдовзі з'явилася справжнє диво

– на одній яблуні дозрівало по 10-15 сортів яблук.

"Я експериментував з місцевими, аборигенними сортами, – розповідає Олександр. – У Карпатах випадає багато опадів, через це плоди вразливі до хвороб. А от, скажімо, в агрокліматичних умовах Київщини, чи Черкащини їх практично не може вразити жодна хвороба". Таким чином, адаптувавши місцеві форми до інших умов, селекціонером вдалося вивести стійкі високоврожайні районовані сорти. Андращук возив закарпатські сорти на Черкащину і навпаки. Невдовзі чоловік рідної сестри Олександра в Умані частину свого городу відвів під сад. Менше картоплі почали садити й родичі на Кіровоградщині. Вони також експериментували разом із Сашком. А хлопця рідні поміж себе почали називати Мічуриним за те, що він постійно щось схрещував, прищеплював, пересаджував, словом, експериментував. Сашко спочатку ображався, бо про Мічуріна забагато анекдотів ходило. "Краще б мене назвали Бербанком", – міркував він. Але про цього селекціонера у нас мало хто знає. Зате батьки тишилися сином: "Либонь, у діда Федора вдався. Він же колись управляв лісом у самого графа. Його добре знали на Закарпатті", – казав батько. "Та він же як дві краплі води – дід Андрій, полтавський голова колгоспу, – не здавалася мама. – Такий же працьовитий і настирний".

Справді, Олександр ввібрав у себе гени обох дідусяв: від одного йому передалася любов до землі, а від іншого – до саду й лісу. Студента-західняка цінували в інституті, а його друзі вихідці зі сходу й центру України були бажаними гостями на Закарпатті. Шлях з Умані додому неблизький, тож юнак долав його часто на третій полиці вагону. На канікули й назад ївав із повною сумкою книг, тому мама нерідко докоряла, що нікуди покласти шмат сала та домашніх пирогів. А він віз друзям особливі гостинці – гірську ожину, чорницю

тощо, того, чого немає в степовій зоні. Друзі дитинства і студентських років, як і батьки, називали Олександра Андращука Шоні. Так по-угорськи звучить Сашко. Тому коли він після закінчення інституту вирішив влаштувати власний розсадник, назва для нього знайшлася сама собою – "Шоні".

З одного пагіня – два саджанці: собі і Ющенку

Злібного студента запросили до аспірантури до Київського науково-дослідного інституту садівництва. І він продовжив свої експерименти з яблунями, сливами, абрикосами. Дуже тишився, коли його улюблений сорт яблунь "Рубін" чеської селекції дав плоди на Закарпатті та Кіровоградщині. Відкрив для себе, що в залежності від агрокліматичних умов (перепаду денної і нічної температури), плоди одного й того ж сорту можуть мати різне забарвлення: на Кіровоградщині вони жовті, а на Закарпатті – червоні. Свій колір змінюють і генетично настійкі сорти, коли виникають якісь чинники впливу на них, наприклад, близькі до стресових.

Усі знають, що для Олександра найкращим подарунком є пагінець рослини якогось цікавого сорту. Тож, коли якийсь товариш повернувся з-за кордону і дістав з кишені пагінець і яблук сорту "Медове хрумке", молодий селекціонер не знав, як йому й дякувати за таку "контрабанду". Розділив гілочку навпіл і прищепив до двох яблунь: однієї домашньої, а іншої в саду Віктора Ющенка, у якого Олександр тоді підробляв садівником. Та в президентському саду пагінець не прижився, тож тепер раритетний сорт яблуні – єдиний в Україні – є лише в Андращука.

Утім, у молодого вченого вже з'явилися й сорти власної селекції, серед яких і слива "Діамант". Цінність його в тому,

що така слива має пізній строк дозрівання: кінець вересня – початок жовтня.

З теплою Олександр говорить про талановитого українського вченого-селекціонера Денисюка, котрий вивчав абрикоси. На жаль, він рано пішов із життя і так трапилося, що деякі з гібридів, виведених Денисюком, потрапили до Андращука, коли сад, де росли ці абрикоси, вирішили викорчувати. Тож тепер до 40 сортів абрикос, якими опікувався Олександр, додалися й "Особливий Денисюка" та "Монастирський", а також ще кілька, які й назви не мають, і поки що ростуть під номерами. До речі, Денисюкові абрикоси не лише дуже смачні та духмяні, а й привабливі – мають, як персики, ніби рубіновий рум'янець.

Троянди й виноград – красиве і корисне

Вишневий садок коло хати – давня візитівка України. Та й не лише вишневий. Пам'ятаю великий колгоспний сад зі свого дитинства, до якого ми крадькома пробиралися, аби поласувати черешнями, набрати повні пазухи яблук і груш. Мій дід Павло, учасник російсько-японської війни 1905 року, був у ньому сторожем. Урожай переробляв місцевий плодоконсервний завод. Тепер, на жаль, його цехи нагадують декорацію блок-бастера – потрошили все, розікрали. Та й саду вже давно немає, чисте поле на його місці. А у сільмазі продають повідла і варення з іноземними етикетками. Тому не могла не спитати в Олександра Андращука, коли українці їстимуть свої смачні, гарні й недорогі яблука, груші, сливи.

ВІД РЕДАКЦІЇ. Олександр Андращук погодився вести рубрику "Садиба" у "Вечірньому Києві-100", де надаватиме поради, консультації садоводам. Тож, якщо ви маєте запитання до вченого, надсилайте їх до редакції.

Де гарна крона, там рясний урожай

Олександр АНДРАЩУК

Обрізання – один із найдавніших прийомів догляду за плодовими деревами і ягідними кущами. Його почали застосовувати задовго до того, як навчилися удобрювати рослини елементами мінерального живлення та захищати від шкідників і хвороб. Перші згадки про обрізання належать до III століття до нашої ери. Уже в той час обрізання було радикальним засобом регулювання росту і плодоношення.

Примус до плодоношення

Так, Колумелла, стародавній римський філософ і великий знавець агрономії, вважав, що обробка саду – це "прохання", удобрення його – допомога, а обрізання – примушування дерев плодоносити. Багато цікавого про шеплення і обрізання плодівих дерев можна знайти і в творах інших стародавніх римських філософів – Катона, Варрона, Плінія-старшого.

Упродовж багатовікової практики удосконалювалася, відшліфовувалася техніка обрізання, розроблялися нові прийоми регулювання росту і плодоношення. В результаті уже в середні віки за допомогою цього прийому навчилися створювати такі форми крон, які поєднували в собі високу декоративність із рясною врожайністю. Однак обрізання до цього часу залишається одним із найскладніших прийомів агротехніки. Жоден із заходів по догляду за рослинами не викликає так багато суперечливих думок, як обрізання.

Велика кількість плодівих культур, а всередині кожної – велика кількість сортів, що розрізняються за характером росту і плодоношенням, припускають різну реакцію рослин на видалення гілок, або зміну їх положення в просторі і ролі в кроні. На жаль, багато хто підходить до обрізання дерева дуже спрощено, зводячи цей процес лише до надання рослинам певної форми.

Насправді ж слід враховувати умови, в яких рослина росте, її стан, обумовлений віком, особливостями експлуатації, реакцією на температурні умови, забезпеченістю елементами мінерального живлення, вологою тощо. Професіонал одразу оцінить крону, визначить тип плодоношення, побачить співвідношення плодоношення і росту та багато іншого.

Усе це змушує постійно шукати найбільш раціональні форми крон і способи обрізання, що відповідають сучасним вимогам виробництва і дозволяють максимально розкрити потенційні можливості рослин. Саме з цієї причини сучасне садівництво налічує вже не десятки, а сотні різних формувальних, які відрізняються зовнішніми габаритами, структурним складом, видом ростових і плодівих утворень, способами регулювання росту і плодоношення, пристосованістю до певної конструкції насаджень.

Усе більше уваги почали приділяти літньому обрізання і застосуванню додаткових при-

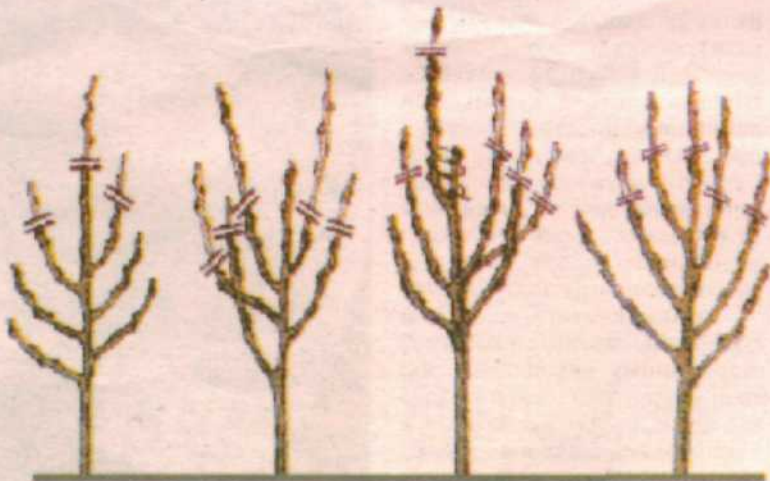
йомів таких як: зміна орієнтації гілок, видалення молодих пагонів, їх пінцерівка (прищипування), осліплення бруньок, кербування, кільцювання, накладання плодового пояса, бороздування. Багато з цих прийомів при своєчасному і правильному застосуванні виявляються набагато ефективнішими за видалення великих гілок, а з фізіологічної та економічної точок зору – значно дошльовішими за них. Вони дозволяють істотно спростити зимове обрізання, і таким чином мінімізувати його стресову дію, коли видалється значна частина деревини.

Необхідно враховувати, що обрізання – лише одна зі складових частин загального комплексу заходів догляду за рослинами, яке не може замінити ні мінеральне живлення, ні водопостачання, ні інші агротехнічні прийоми.

Найправильніше обрізання, застосоване на низькому агротехнічному фоні, може виявитися малоефективним, а в ряді випадків і даремним або навіть шкідливим. З іншого боку, жоден з існуючих агротехнічних прийомів не зможе замінити обрізання. Правда, при хорошому догляді за ґрунтом, забезпеченості рослин у достатній кількості вологою і елементами мінерального живлення певний час можна обійтися без обрізання і навіть отримувати хороші врожаї. Проте незабаром в одних рослин крони утворюють витягнуту мітелку із голими гілками, а в інших дуже рано починається загущення по периферії і оголення в глибинних частинах. Якщо своєчасно не регулювати ріст і плодоношення, дерева починають переважати урожаєм, вони починають родити періодично, якість плодів різко погіршується, послаблюється й зимостійкість дерев. Унаслідок нерівномірного росту гілок утворюються гострі розвилки, які призводять до ослаблення крони і розломів. При природному рості дерева на кожному віковому етапі складається відповідна динамічна рівновага між усіма його органами.

При зменшенні об'єму надземної системи дерево активізує всі процеси життєдіяльності для швидшого відновлення характерної для даного стану рівноваги. При втраті (обрізання, поломка, вимерзання) невеликої кількості гілок посилюється лише ріст пагонів по периферії крони; при сильнішому обрізання на додаток до цього прокидаються сплячі бруньки, спостерігається сильне вовчкування. Якщо цього виявиться недостатньо для відновлення втраченої рівноваги, з'явиться прикоренева поросль. Дуже сильне порушення крони викликає відмирання частини коріння.

При зменшенні об'єму кореневої системи (пошкодження, вимокання тощо) значна частина продуктів асиміляції, вологи, елементів мінерального живлення прямує до коріння для стимуляції його росту і швидкого відновлення втраченої рівноваги. Якщо ж пошкодження коріння було дуже сильним, може відмерти й частина крони (суховершинність або усихання кінців гілок) чи й навіть загине все дерево.

Навмисне порушення рівноваги

Усі прийоми обрізання основані на навмисному порушенні у рослини сталої на даному етапі рівноваги, з тим, щоб викликати певну реакцію: посилити або послабити ріст окремих або всіх гілок дерева. При правильному виборі ступеня порушення рівноваги в кроні буде створено потрібне співвідношення гілок різної довжини і різного призначення, що в свою чергу визначить рівень плодоношення. Провокація проростання певних бруньок на дереві може мати протилежну мету, як і самі бруньки, які бувають вегетативні (дають ростові пагони) і генеративні (дають плоди). І залежно від необхідності посилити ростові процеси або збільшити врожайність, впливають на ті чи інші. Довжину обрізання в такому разі проводять з урахуванням пагоноутворювальної здатності та пробуджувальності бруньок сорту.

Слабке укорочення (довга обрізка) не пригнічує дерево і не викликає росту великої кількості пагонів. Бо прокидаються лише найближчі до місця обрізання бруньки, тобто дія слабого укорочення – локальна.

Сильне укорочення (коротка обрізка) значно зменшує сумарну довжину пагонів, скорочує площу листя, віддаляє початок плодоношення. Причому при короткій обрізці на частині, що залишилася, кути відгалуження гілок зазвичай гострі, що створює додаткові труднощі при формуванні та обрізуванні. Незважаючи на начебто посилення росту, сумарна довжина і товщина кожної гілки значно менші, ніж на деревах без обрізки. При цьому реакція гілок на укорочення різна.

Нарощування об'єму всього дерева, до якого застосовується сильне укорочення гілок, зазвичай слабкіше, ніж у того, що не обрізається або до якого застосовується довга обрізка. Загущення і велика довжина окремих пагонів зумовлює явне посилення обрізання наступного року, що спричиняє за собою нове посилення росту. В результаті таких багатократних сильних обрізок дерево вимушене постійно відновлювати втрачені частини і довго не плодоносить. Крім того, при сильному укороченні пагони, що знову утворюються, часто не вириваються, і зимою їхні верхівки підмерзають. Тому до такого укорочення по можливості вдаються якомога рідше.

Після видалення гілок повністю (на кільце) посилення росту візуально можна й не помітити. Потік пластичних матеріалів, які звільнилися, розподіляється між великою кількістю гілок, розташованих вище за місце видалення.

При обрізці на бічне відгалуження проростання бруньок і посилення росту відбувається переважно на тій стороні гілки, де зроблений зріз. Так, при обрізці на гілку, орієнтовану вниз, на верхньому боці залишеної частини, поблизу місця зрізу, слід чекати появи вовчків або посилення росту розташованих там гілок. Порушення кореляції в рості відбувається і в результаті зміни орієнтації гілок у просторі. При вертикальному рості гілок найбільш сильні пагони розвиваються із верхівкової і суміжних з нею бруньок. У міру переміщення гілки від вертикального до горизонтального положення пробуджувальність бруньок підвищується, а ріст пагонів від верхівки до основи гілки вирівнюється. Пагони зазвичай бувають слабкішими, проте і схильнішими до плодоношення. Причому у дерев із різко вираженим апікальним (верхівковим) домінуванням спостерігається швидкий ріст однієї якоїсь гілки, а в дерев із слабким апікальним домінуванням – більш-менш рівномірний усіх гілок. При неправильному відгинанні гілок, дуже великої кількості відігнутих, а також у ряду сортів, дерева яких характеризуються природним пониклим ростом, немінуче з'являються сильні вертикальні пагони.

Якщо все ж таки доводиться видалити великі гілки, то для швидкого заростання рани зріз повинен потрапляти на кільцевий наплив біля основи гілки. Тут найбільш розвинені меристематичні тканини, які сприяють утворенню каллуса.

Не можна робити зрізу паралельно стовбуру. Бо в цьому випадку рана виходить велика і важко заростає. Не слід робити зрізу й перпендикулярно гілці. Бо хоча при цьому рана вийде найменша, але в нижній частині залишиться небажаний пенек.

При запізненні із проведенням зимової обрізки, і початком сокоруху "плач рослин", застосовують садові вари. Утвердилася думка про обов'язкове їх застосування навіть і в період спокою. Але відомо, що всі окисно-відновні реакції, в тому числі й при загоєнні ран, проходять за участю кисню. Тому передові закордонні садівники або не застосовують

вару зовсім, або застосовують спеціальні мазі із фізіологічно активними речовинами, які сприяють прискореному загоєванню рани.

До посадкового матеріалу – зі знанням справи

Придбання посадкового матеріалу – справа досить неспроста, особливо для недосвідчених у садівничих тонкощах покупців. Ринки, садові центри, виставки ваблять різноманітними плакатами, фотографіями, банерами. Рекламні проспекти пропонують сорти і назви рослин, які інтригують навіть професійних садівників, змушують напружено порпатися в пам'яті, а пізніше – у спеціалізованій літературі й наукових співробітників. То що вже казати про звичайних покупців, дачників, які нерідко не в змозі відмовитися від спокуси придбати "диво" і досить щедро оплачують рекламу, але, на жаль, не якість придбаного товару. І якщо в підсумку ви отримали не той сорт чи плоди меншого розміру, ніж ті, які вам обіцяв продавець, ще півбіди. Бо, не знаючи, можна просто купити "труп". Не секрет, що часто можна зустріти на вулиці чи в транспорті садовода-аматора, який несе додому зі щасливим обличчям "сухаря" з листям, яке можна буде використати хіба що для гербарію. Для того, щоб не втрапити у таку халепу та не розчаруватися у придбаному потім, достатньо знати й користуватися деякими основними правилами придбання саджанців, які впливають із біологічних особливостей рослин.

Купуйте саджанці із повністю здерев'янілими гілками і близькими за розмірами до стандартів. У фруктових дерев усіх нас в першу чергу цікавить смак їхніх майбутніх плодів та урожайність. Смакові якості значною мірою залежать від відповідності конкретних агрокліматичних умов вимогам сорту, породи, виду. Більше того, при сильній розбіжності умов дерева можуть взагалі не плодоносити і причин цього може бути чимало. Наприклад, тривалість вегетаційного періоду чи сума активних температур регіону не дозволяють дереву сформувати повноцінні генеративні утворення. Квіткові бруньки можуть не витримувати мінімальних температур взимку. Цвіт може не запліднитися через весняні суховії тощо.

Сорти обов'язково повинні бути районованими. Тому, купуючи саджанці, не зайвим буде розпитати не лише про сорти, а й про розсадник, зону вирощування тощо.

І насамкінець, потрібно уважно оглянути саджанець. Він має бути чистим і неплісневим. На кожному деревці має бути етикетка із назвою породи, сорту, підшепи, виробника. На пагонах не повинно бути слідів хвороб і шкідників. Наприклад, дугоподібні надрізи буйволлоподібної шкардаки засвідчують ще й про занедбаність розсадника, оскільки цей шкідник розвивається при наявності бур'янів.

Дотримуйтеся цих правил при виборі посадкового матеріалу, приділіть увагу деревам у саду і вони обов'язково віддячать вам смачними плодами.